

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГО- ТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Богдан Стефаник,
заступник директора з навчально-виробничої роботи
Володимир-Волинського агротехнічного коледжу

Якщо ви не думаєте про майбутнє, у вас його не буде.
Джон Голсуорсі

Проблема оптимального визначення особистістю свого професійного майбутнього є кардинально важливою як для кожної конкретної людини, так і для всього суспільства в цілому. Робота, що відповідає здібностям та можливостям, приносить людині задоволення від вкладеної праці, а суспільству дає професіонала високого класу й, як наслідок, високу економічну віддачу від його професійної діяльності. Значимість цієї проблеми традиційно високо оцінювалася в економічно розвинених країнах, де значні інвестиції в розвиток так званого «людського капіталу» є традиційною практикою й розглядаються як один із засобів підвищення конкурентоздатності національних економік. За даними багаторічних досліджень, вибір людиною професії, адекватно її здібностям, схильностям, об'єктивним можливостям, мотивам професійної діяльності тощо, підвищує продуктивність праці до 30%, зменшує плинність кадрів на 20–25%, знижує аварійність і травматизм у 3–4 рази.

Ринкові відносини ставлять людину в умови конкуренції, що породжує необхідність постійного професійного вдосконалювання, підвищен-

ня кваліфікації, а також зміни професії. Удосконалюватися ж бажано в тій сфері професійної діяльності, яка відповідає психофізіологічним особливостям людини, тому що в цьому випадку з максимальною ймовірністю вона може досягти найкращих економічних результатів і мінімізувати ризики психологічних криз, пов'язаних із незадоволеністю змістом і результатами своєї праці.

Професійна орієнтація як специфічний засіб психолого-педагогічної підготовки особистості до вибору професії сформулювалася наприкінці XIX сторіччя й за час свого існування змінила кілька парадигм, відповідно до яких визначалися її мета, завдання, форми, методи й інструментарій. В Україні професійна орієнтація до 1991 року розвивалася в рамках підходів до профорієнтаційної роботи, які були спільними для всіх республік СРСР, і була орієнтована на відтворення робочої сили для планової екстенсивної економіки. Як такої системи, що охоплювала б усі рівні допрофесійної й професійної підготовки людини, а також надавала їй профорієнтаційну підтримку й

послуги в період професійної діяльності, створено не було. Основні зусилля профорієнтаційної роботи були спрямовані на підготовку випускників до вибору професій, які особливо популярністю не користувалися. Особливо інтенсивно професійна орієнтація розвивалася в 80-ті роки минулого сторіччя. У педагогічних ВНЗ почали підготовку методистів із профорієнтації, у зміст трудового навчання для учнів 8–9 класів був уведений курс «Основи виробництва. Вибір професії», в 1985/86 навчальному році в 90,4% шкіл УРСР були створені кабінети профорієнтації. У республіці функціонувало більше 500 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів (зараз їх лишилося менше 300), які організовували й координували профорієнтаційну роботу зі школярами в масштабах району або міста.

Певні профорієнтаційні заходи реалізовувалися у системі професійної підготовки молоді та безпосередньо на виробництві.

Перехід економіки незалежної України до ринкових відносин охарактеризувався зовні суперечливою ситуацією – з одного боку, ринкова

економіка об'єктивно, як показує досвід країн із розвинутою ринковою економікою, має потребу в створенні системи профорієнтаційної роботи, а з іншого боку, у нашій країні фактично була зруйнована навіть система шкільної профорієнтації. Незграбне входження економіки України в ринок у 90-х роках ХХ ст. вилилося у відмову держави від планування й гарантій у сфері освіти й працевлаштування. Молода людина у сфері професійного самовизначення виявилася фактично наданою сама собі, наодинці зі своїми проблемами.

Ускладнило ситуацію з вибором професії катастрофічне падіння престижу багатьох суспільно значимих професій. Для більшості молодих людей на перший план виступили не завжди адекватні реальності, прагматичні міркування, а також спонтанно-емоційний вибір за мотивами престижності. Як наслідок, переважна частина випускників школи орієнтується на одержання вищої освіти. Результати вивчення професійних намірів учнів 10–11 класів великих міст (Київ, Запоріжжя, Дніпропетровськ) показали, що більше 85% респондентів орієнтувалося на одержання вищої освіти. При цьому 40% орієнтувалося на одержання гуманітарної, близько 30% – економічної, близько 4% – медичної, менш 5% – інженерної (у тому числі будівельної), менш 2% – педагогічної, близько 1% – природничо-наукової вищої осві-

ти. Якщо говорити про більш віддалені професійні плани старшокласників, то серед опитаних після закінчення ВНЗ більш 23% хотіли б працювати менеджерами, близько 15% – фахівцями в галузі фінансів і кредитів, стільки ж – фахівцями з реклами, маркетингу, піар – технологій, 4% – інженерами й лі-

карями. Не більше 5% випускників загальноосвітніх шкіл планували одержати професійну підготовку в ПТНЗ. Таким чином, життєві плани сучасного випускника школи абсолютно не відповідають структурі економіки країни та перспективам її розвитку. Слід також зазначити, що близько 50% опитаних мали досить розпливчасті, не точніше ніж визначення ВНЗ, професійні наміри. Значна частина респондентів (більше 20%) не змогли визначитися щодо свого професійного майбутнього взагалі.

Суспільство має створити сприятливі умови для здійснення особистістю пошукової діяльності в контексті вирішення проблеми власного професійного майбутнього. За такого підходу до структури профорієнтації входить чотири основних компонен-

ти, а саме: професійна інформація, професійна консультація, професійний добір та професійна адаптація.

Професійна інформація повинна забезпечувати людину об'єктивними відомостями про господарські структури й підприємства, реальний або очікуваний попит на конкретні професії, про вимоги професії до особистості й фізіологічних показників людини, про відповідні професійні навчальні заклади тощо. У процесі професійної консультації вивчаються й зіставляються можливості й бажання людини з вимогами професії до його

здоров'я, знань, особистісних якостей з метою вироблення рекомендації про оптимальні шляхи трудового самовизначення. У структурі професійної орієнтації виділяють також професійний підбір, який є системою роботи з надання людині порад і допомоги щодо прийняття нею рішення про такий вибір конкретного виду професійної діяльності, який би максимально відповідав суб'єктивним і об'єктивним умовам професійного самовизначення, перспективам подальшого розвитку даної особистості та її успішній реалізації в професійній діяльності, і професійну адаптацію, як комплекс заходів із пристосування людини до змісту й умов конкретного виду трудової діяльності. Для ряду спеціальностей і професій, які висувають підвищені

вимоги до якостей особистості або стану здоров'я людини, необхідним є професійний відбір, за результатами якого робиться висновок про придатність людини до певного виду діяльності.

Визнані вітчизняні періодизації, представлені в роботах Є.Климова, Т.Жудрявцева й інших дослідників. На основі їхнього узагальнення В.Бодров виділив такі етапи професійного розвитку особистості:

I. Допрофесійний розвиток:

1) стадія перед гри – до 3 років (так звана «епоха раннього дитинства»);

2) стадія гри від 3 до 6 років (дошкільне дитинство);

3) оволодіння навчальною діяльністю – від 6 до 12 років (молодший шкільний вік).

На перших трьох стадіях формується особистість дитини як майбутнього суб'єкта праці, система регуляції поведінки, мотиваційна, когнітивна, емоційно-вольова сфери тощо.

II. Розвиток у період вибору професії:

1) стадія оптації (підготовка до життя, до праці, вибір професії) – з 11 до 14–18 років. У цей період відбувається оволодіння системою соціально значимих ціннісних уявлень про побудову життя й професійного шляху, засвоєння системи обов'язків відносно до однолітків й дорослих, активний самоаналіз, ставлення до оточуючого світу та ін.

III. Розвиток у період про-

фесійної підготовки й подальшого становлення професіонала:

1) стадія професійного навчання з 15–18 до 19–23 років (цілеспрямоване освоєння системи знань, практичних навичок й умінь в обраній професійній діяльності, формування ціннісних подань про дану професійну спільність, розвиток і наповнення предметним змістом майбутньої професійної активності, формування професійної придатності на основі розвитку професійно важливих якостей (ПВЯ) і професійно орієнтованих особистісних структур);

2) стадія професійної адаптації – з 19–21 до 24–27 років (приспособлення до соціальних і професійних норм, умов, процесів трудової діяльності, подальший розвиток самовизначення в обраній професії, самоусвідомлення правильності вибору, узгодження життєвих і професійних цілей й установок, розвиток ПВЯ, спеціальних здібностей, емоційно-вольових якостей, значимих рис особистості професіонала);

3) стадія розвитку професіонала – з 21–27 до 45–50 років (удосконалювання

особистісних особливостей професіонала, загальних і спеціалізованих психічних функцій, операціональних якостей, навичок й умінь саморегуляції, самооцінки, самовдосконалення в цілому, формування й розвиток прийомів психологічного забезпечення трудових процесів). На цій стадії часто виникає необхідність періодичної зміни характеру трудової діяльності у зв'язку з розвитком технічних засобів, технологічних процесів, організації виробництва, а також зміни видів діяльності (від виконавської до управлінської). Це спричиняє перебудову осо-

бистості професіонала й супроводжується такими особливостями його розвитку й становлення, які деякою мірою характерні для двох попередніх стадій;

4) стадія реалізація професіонала – з 45–50 до 60–65 років (стабілізація операціональної

й особистісної структур, повна або часткова реалізація професійного потенціалу. На цій стадії відбувається виражена компенсація окремих психічних функцій, індивідуального стилю діяльності, знижується активність, коректуються життєві цілі);

5) стадія спаду (61–66 років) характеризується прогресивним вгасанням професійної активності, інтересів, перебудовою життєвих установок, ціннісних орієнтацій тощо.

Систему профорієнтаційної роботи необхідно вибудо-

увати відповідно до особливостей професійного розвитку особистості.

Насамперед потребує оновлення існуюча концепція професійної орієнтації населення в плані перенесення центра ваги на надання йому психологічної підтримки процесу вибору професії та професійного розвитку особистості. Можливо доцільно переглянути існуючу парадигму профорієнтаційної роботи, яка має за мету підготовку особистості до професійного самовизначення, та змінити її на таку, що бачить основну мету профорієнтації у забезпеченні та підтримці вибору та реалізації особистістю професійної кар'єри (дефініція «професійна кар'єра» ще знаходиться на стадії понятійного становлення, проте вона є більш широкою ніж «професійне самовизначення» й містить останнє в собі). Не виключено, що має сенс взагалі відмовитися від терміну «професійна орієнтація» та замінити його терміном «професійне консультування», оскільки, як показано вище, професійна консультаційна допомога у розширеному розумінні цього поняття містить всі елементи профорієнтаційної роботи в її сучасному розумінні.

Слід зазначити, що в Україні сьогодні не готують фахівців із профорієнтації. У навчальних закладах та на підприємствах профорієнтаційна робота покладена на психологів, зміст фахової підготовки яких не передбачає фундаментальної професіографічної підготовки. Недостатньо уваги приділяється медико-фізіологічним аспектам профорієнтаційної ро-

боти. У будь-якому випадку відновлення та розвиток профорієнтаційної роботи з населенням потребує нормативного забезпечення, об'єднання зусиль та координацію роботи як державних органів управління, так і роботодавців.

Варто зазначити, що профорієнтація – це опанування певної професії, яке включає три основні моменти:

- процес впливу соціального середовища на особу;
- процес усвідомлення необхідності праці, пізнання конкретної сфери праці;
- власне професійна діяльність.

Основними шляхами розв'язання проблеми побудови і запровадження діяльності профорієнтації на рівні навчальних закладів є:

- удосконалення механізму науково-методичного і навчального забезпечення з питань професійної орієнтації учнівської молоді;
- оновлення змісту, форм і методів профорієнтаційної роботи з різними віковими категоріями учнів з урахуванням їхньої специфіки;
- професіоналізація діяльності профорієнтації;
- широке використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій і засобів зв'язку;
- проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у сфері професійної орієнтації населення і забезпечення широкого впровадження їхніх результатів у практику;
- отримання і використання у профорієнтаційній роботі соціально-економічної інформації про перспективи розвитку національної економіки з урахуванням регіональних

особливостей окремих галузей економіки відповідно до їхньої потреби у працівниках певного фаху та кваліфікації.

Допомогти молодій людині свідомо визначити своє місце у професійній структурі суспільства мають і психологи, і педагоги, і соціологи, і медичні працівники.

Дирекція Володимир-Волинського педагогічного коледжу ім. А.Ю. Кримського, співпрацюючи з районними, міськими відділами освіти, районними і міськими центрами зайнятості, створила профорієнтаційний центр, метою якого є:

- вивчення попиту та пропозиції освітніх закладів Волинської області щодо педагогічних кадрів;
- забезпечення випускників коледжу роботою в галузі освіти;
- надання випускникам коледжу кваліфікованої допомоги спеціалістів центрів зайнятості.

Профорієнтаційна робота – це практичні заходи рекомендаційного характеру щодо вибору майбутньої професійної діяльності на основі інформації про професії та вимоги до претендента на робоче місце, особливостей і здібностей обираючого та прогнозування його успішності в тому виді діяльності, перевага якому віддається. Профорієнтація вирішує комплекс соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-фізіологічних задач і включає різні елементи.

Підсумувати варто словами: «Майбутнє належить тим, хто вірить в красу своєї мрії», – Елеонора Рузвельт.